

दिव्यापित्वेऽपि याज्ञता कालमाधवीये निर्णीता यथा ।
 “देवतः “यां तिथिं सममुपाय उदयं याति भास्वरः ।
 सा तिथिः सकला ज्ञेया स्नानदाननृपादिष्विति” ।
 व्यासोऽपि “उदयश्चैव सविता यां तिथिं प्रतिपद्यते ।
 सा तिथिः सकला ज्ञेया दानाध्ययनकर्मस्विति” ।
 भविष्योत्तरपुराणेऽपि “व्रतोपवासनियमे घटिकैका
 यदा भवेत् । सा तिथिः सकला ज्ञेया पितृार्थे चाऽप-
 राह्णिकीति” पद्मपुराणेऽपि “व्रतोपवासनियमे
 घटिकैका यदा भवेत् । उदये सा तिथिस्तत्र विपरीता
 तु पैटके” इति स्कन्दपुराणेऽपि “व्रतोपवासदा-
 नादौ घटिकैका यदा भवेत् । उदये सा तिथिर्पाश्चा-
 विपरीता तु पैटके” इति विष्णुधर्मोत्तरेऽपि “व्रतो-
 पवासस्नानादौ घटिकैका यदा भवेत् । उदये सा
 तिथिर्पाश्चात्त्यादावक्षतामिनीति” बौधायनोऽपि
 “आदित्योदयवेलायां यात्यापि च तिथिर्भवेत् । पूर्णा
 इत्येव मनव्या प्रभृता नोदयं विनेति” नन्वस्त्वेवं कृत्स्न-
 दिवसाभ्यनुष्ठा तथाप्युत्तरविज्ञायास्तथेयं ह्ये कियत्-
 परिमाणमुदये अपेक्षणीयमिति विवेचनीयम् । तत्र
 बौधायनेनात्यापीत्यभिधानात् निमेषमात्रं प्रति-
 भाति तथा व्यासवाक्येऽपि प्रतिभाति “उदयश्चैवे-
 त्यभिधानात् । भविष्योत्तरपुराणादिवचनेषु घटिका-
 मात्रं प्रतीयते । वचनान्तरे तु विष्णुधर्मोत्तरबौधा-
 यनप्रोक्ते घटिकाचतुष्टयं भासते । तथा च पठ्यते
 “उदिते देवतं भानौ पितृर्चास्तमिते रवौ । हिमुहूर्त्तं
 तिरङ्गश्च सा तिथिर्हव्यकव्ययोरिति” । अस्यार्थः ।
 भानावुदिते सत्युत्तरकालेऽङ्गो मुहूर्त्तद्वयं देवतम् ।
 तस्मिन्वास्तमिते ततः पूर्वकालो नमङ्गो मुहूर्त्तद्वयं पितृ-
 देवत्वम् । अतस्तत्कालव्यापिनी या तिथिर्भवति
 सैव क्रमेण हव्यकव्ययोर्पाश्चा । अत्रोच्यते । पौर्वा-
 ण्णिकी इति वचनेन देवे पूर्वाह्णव्याप्राभिधानात् ।
 पूर्वाह्णस्य पञ्चधा विभक्तस्य मुख्यत्वादिते भानौ
 त्रिमुहूर्त्ता तिथिर्प्राहीतव्या । यस्तु दक्षेणोक्तम् । त्रिमु-
 हूर्त्ता न कर्त्तव्या या त्रिथिः क्षयगामिणी “त्रिमुहूर्त्त-
 तापि कर्त्तव्या या तिथिर्हविगामिनीति” । तत्र त्रिमु-
 हूर्त्तव्याप्तेर्विधेयं प्रत्युतोपोहनकमेव । तथा हि प्र-
 त-
 पेधः सर्वत्र प्रसक्तिर्पुष्कः प्रसक्तिश्चात्र यद्योक्तरीत्या
 पौर्वाह्णिकयाक्यात् त्रिमुहूर्त्तविधायिपेठोर्नासवाक्याहा
 भवति । तत्र प्रसक्तं त्रिमुहूर्त्तत्वं समतियो बाधका-

भावात्तद्यैव व्यवतिष्ठते । तिथिस्तथैव त्रिमुहूर्त्तव्याप्तिविधित्-
 तया प्रतिपिध्यते । अतस्तत्र चतुर्थमुहूर्त्तस्यार्थिनी तिथि-
 र्पाह्या । तिथिसाध्यवन्तिष्ठिद्वावपि मुहूर्त्तद्वयमेव
 मुख्यम् । मुहूर्त्तद्वयं तत्तुक्तम् । अतएवं सूचयितुं
 त्रिमुहूर्त्तापीत्यपिशब्दः पठ्यते । “अत्राप्येक मुहूर्त्तव्याप्ति-
 निरूपेत्यर्थसिद्धम्

“द्वितीयादिकमुष्मानां प्रवृत्ता नियमादिषु” व्यासः । अत्र
 प्रतिसवः । “भगवत्याः प्रवेशाद्विसर्गान्ताश्च याः क्रियाः ।
 रवेरुदयमीक्षन्ते न तत्र तिथियुग्मता” । “युगाद्या वर्ध-
 णश्च सप्तमी पार्यतीप्रिया । रवेरुदयमीक्षन्ते न
 तत्र तिथियुग्मता” ति० त० ।

तिथिसन्धि पु० तिथ्योः सन्धिः । तिथ्योः पूर्वापरयोः
 सन्धौ तन्मानानयनं सि० शि० यथा “गणितनुविक-
 लाभ्यचन्द्रमुक्तेन्दुभानोर्गतिविबरकलाभिर्भूय एता-
 भिरिव । पृथगर्थं गतियुक्त्या नाडिका सन्धिराप्ता ।
 तिथिकरणयोगानां फलं तत्र भिद्यम्” ।

एवं शशिविम्बकलाभ्यो या घटिका उत्पद्यन्ते ता भ-
 त्रिथिकरणयोगानां सन्धिघटिकाः स्युः । सन्धौ भिद्यफल-
 मित्यर्थः । अत्र सन्धिरुभयतोऽपि विम्बस्य स्थितत्वात् ।
 उपपत्तिरप्यत्र सुगमा” । प्रमिता०

तिथ्यर्धं ग० इ० । करणे । करणशब्दे १६६० पृ० दृश्यम् ।
 तिनाशक पु० तिनित्+पृषो० । तिनित्पृषो गच्छरत्ना० ।

तिनिश पु० अतिशयेन नेशति अति+निश-कृ पृषो० अतिर-
 कारलोपः । (सादनं) ख्याते दृष्टे अमरः । “तिनिशः
 क्षेपपित्ताक्षभेदःकुष्ठप्रमेहजित् । तुवरः क्षित्वाहङ्गो
 व्रणपाण्डुक्षमिप्रणुत्” भावप्र० । [० दैत्यभेदे पु० हेमच० ।

तिन्तिङ पु० तिलिङ्गी+पृषो० । इच्छाङ्गे (ते तल) विश्वः
 तिलिङ्गी स्त्री तिलिङ्गीक+पृषो० । (ते तल) दृष्टभेदे
 राजनि० स्वार्थे क । तिलिङ्गीका तत्पार्थे गच्छरत्ना० ।

“सन्धिका चुक्रिकास्त्री च चुक्रा दन्तघटापि च । अन्धा
 च विचिका चिञ्चा तिलिङ्गीका च तिलिङ्गी । अन्धि-
 काऽन्धा गुरुर्वातहरी पित्तकफाक्षतम् । पका तु दीपनी
 रुक्षा सरोष्णा कफघातहृत्” भावप्र० । “अन्धिकायाः
 फलं पक्वं मर्दितं वारिण्या दृढम् । शर्करा
 भरिचोन्मिश्रं लघ्वङ्गेन्दुसुवाहितम् । अन्धिकाफल-
 संभूतं पानकं वातनाशनम् । पित्तहृत्प्रकरं किञ्चित्
 सुख्यं वज्रबोधकम्” भावप्र० । [अमरः ।

तिन्तिङ्गीका पु० तिम-ईक अनीका० नि० (ते तल) दृष्टभेदे